

ÚLOHY EVANJELIKÁLNEJ TEOLÓGIE V POST-KOMUNISTICKEJ KULTÚRE

PAVEL HANES

SUMMARY:

ÚVOD

„Koniec dejín a posledný človek“, tak nazval Francis Fukuyama knihu, ktorú publikoval r. 1992 po krachu komunistického ekonomického systému v Európe. Tvrdí v nej, že „...liberálna demokracia môže znamenať ‚konečný bod ideologickej evolúcie ľudstva‘ a ‚finálnu formu ľudskej vlády‘, a ako také znamenajú koniec dejín. ...ideál liberálnej demokracie nie je možné vylepšiť.“¹ Pod „koncom dejín“ Fukuyama nemá na mysli „koniec času“, ani nejaký katastrofický koniec sveta. Ide tu o filozofický názor, podľa ktorého sa víťazstvom liberálnej demokracie dejiny dostali do svojho cieľa.²

Toto tvrdenie nám možno pripomenie vtipnú charakteristiku rozdielu medzi optimistom a pesimistom, ktorá hovorí: Optimista si myslí, že žijeme v najlepšom možnom svete a pesimista sa bojí, že je to pravda. Fukuyama ale nezatvára oči pred problémami demokratických štátov. Vie o konzumerizme, bezdomovcoch, nezamestnanosti, návykových látkach, zločinnosti a znečisťovaní krajiny. Tvrdí však, že tieto problémy nie sú neriešiteľné, a že demokratická spoločnosť má nástroje, ako sa vyhnúť kolapsu podobnému pádu komunizmu na konci osemdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Toto je síce v rozpore s názormi historikov ako boli Toynbee alebo Spengler, ktorí štúdiom svetových dejín dospeli k pesimistickému názoru o nevyhnutnom postupnom úpadku západnej civilizácie, ale predstavuje optimizmus Západu tesne po páde komunistického bloku na čele so Sovietskym zväzom. (Tento optimizmus bol odvtedy značne naštŕbený nárastom počtu etnických konfliktov a hlavne nepredvídaným konfliktom supervelmocí s malými skupinami nadnárodných teroristických skupín.)

Skok z plánovanej socialistickej ekonomiky do trhového kapitalistického a demokratického hospodárstva sa stal pre väčšomí obyvateľov post-komunistických krajín veľkým rozčarovaním. Namiesto kapitalistického raja prišla nezamestnanosť, hospodárske podvody, politické nepokoje, úpadkové západné umenie a celkové rozčarovanie z necenzurovaného negatívneho spravodajstva. Ukázalo sa, že chýba morálny kapitál nevyhnutne potrebný pre fungujúcu demokraciu, spoľahlivú ekonomiku, a tiež spoločenská solidarita, ktorá by obmedzila tvrdý dopad nových pomerov na pracujúcich navyknutých na politiku stopercentnej zamestnanosti a štátnej tzv. „bezplatnej“ sociálnej starostlivosti.

Osobitným problémom post-komunistickej rekonštrukcie je korupcia v politickej kultúre a spoločenských vzťahoch. Korupcia sa vyskytuje vo všetkých politických systémoch, ale post-komunistická korupcia má svoje špecifiká, ktorým môžeme porozumieť len ak pochopíme teóriu a prax predchádzajúceho totalitného režimu odvolávajúceho sa na Marxovu filozofiu a jej sovietsku aplikáciu, tzv. „marxizmus-leninizmus. Musíme mať na pamäti, aký ničivý vplyv má totalitný systém na politickú kultúru.“³

¹ FUKUYAMA, F. *The End of History and the Last Man*, New York : The Free Press, 1992, s. xi.

² Fukuyama cituje rusko-francúzskeho filozofa Alexandra Kojeva, ktorý hovorí, že „...hegelovsko-marxistický koniec dejín nemá ešte len prísť, ale je už teraz tu. Pozorujúc, čo sa odohráva okolo mňa a uvažujúc o tom, čo všetko sa stalo od bitky pri Jene [1806], pochopil som, že Hegel mal pravdu, keď v tej bitke videl koniec skutočnej histórie“. KOJÉVE, A. *Introduction to Reading of Hegel*, Ithaca : Cornell University Press, 1969, s. 160.

³ „...dať do rúk vládnym úradníkom nielen politickú ale aj hospodársku správu znamená vytvoriť byrokraciu silnejšiu, ako kedy svet videl“ (LASKI, H. J. *Authority in the Modern State*, New Have : Yale University Press, 1919, s. 95.)

NÁSLEDKY MARXISTICKÉHO BUDOVANIA BUDÚCNOSTI

Problém post-komunistickej rekonštrukcie, ktorý sa prejavuje v takmer všadeprítomnej korupcii, je okrem iného v nedostatku toho, čo niekto nazval morálnym kapitálom.⁴ Takmer zabudnuté (alebo zamlčované?) historické korene modernej demokracie sú nielen v aténskej demokracii (kde bola veľká časť obyvateľstva otrokmi a nemali demokratické práva), a rímskom práve, ale v kresťanskej úcte k dôstojnosti človeka ako obrazu Božieho – *imago dei*. Ak štátny marxizmus potláčal kresťanstvo z ideologických dôvodov,⁵ súčasná politicky korektná demokracia ho vytesňuje z verejnej diskusie z dôvodov pluralizmu a tolerancie interpretovanej ako nivelizácia všetkých náboženstiev a svetonázorov.

Morálny kapitál, ktorý napriek všetkým známym nedostatkom kresťanská cirkev v priebehu dejín vstúpila do povedomia kresťanskej kultúry, bol v časoch budovania komunistickej budúcnosti všemožne ničený prostredníctvom vzdelávania, médií a propagandistických školení organizovaných komunistickou stranou. Kritériom novej, komunistickej, morálky nemala byť náboženská viera, ale viera v spoločnosť a pokrok.⁶ Prevýchova mala vytvoriť ideálneho nového človeka zbaveného náboženstva a sebeckta, ktorý nájde plné uspokojenie v naplnení fyzických aj duševných potrieb ako mu ich definuje ateistický štát.

Marxistický štát, ktorý sa chválil rovnostárskou spravodlivosťou, hoci teoreticky odmietal nadčasové etické normy a tvrdil, že morálka má vždy triedny charakter.⁷ Niektoré elementárne etické normy platné pre všetkých ľudí údajne existujú, tie sa však v triednom boji nevyhnutne porušujú.⁸ Neuchopiteľnosť takejto etiky je šikovne (geniálne?) zakomponovaná v dialektickom chápaní pravdy, pretože marxistická dialektika „...obsahuje moment relativizmu, negácie, skepticizmu, no neredukuje sa na relativizmus“.⁹ Čo je etické, či pravdivé – a nie relatívne – musela v prípade pochybností rozhodnúť strana... „Strane verte, súdruhovia!“ vyzýval Klement Gottwald a „pojem strana dostával zvk takpovediac mystický“.¹⁰

Výsledkom marxistického dialektického a triedneho prístupu k morálke bolo, že „...v spoločnosti, ktorá teoreticky bola beztriedna, vznikol nový druh triedneho systému, trieda straníckych funkcionárov, ktorí boli rovnako korumpovaní a privilegovaní ako v starom režime, ale oveľa pokryteckejší“.¹¹ Český komunista, Luděk Pachman, ktorý sa neskôr stal kresťanom, konštatuje, že „...náš systém sociálne privilégiá neodstránil, len sociálny útlak inštitucionalizoval a zabsolútnil.“¹² Novú triedu straníckych funkcionárov opísal juhoslovanský komunista Milovan Đilas ako „...politickú byrokraciu, ktorá má všetky znaky predchádzajúcich [vládnúcich tried]. ...Kariérizmus, extravagancia a láska k moci sú tu nevyhnutné, a tiež korupcia. Nie je to zvyčajná korupcia úradníkov, ktorá môže byť zriedkavejšia, ako predtým. Je to zvláštny druh korupcie spôsobený skutočnosťou, že vláda je v rukách jedinej politickej skupiny a je zdrojom všetkých privilégií.“¹³

Privilegiá novej triedy boli pokiaľ možno skrývané, čo znamenalo inštitucionalizáciu netransparentnosti štátnej správy. Komunistická strana riadila štát prostredníctvom inštitúcií, ktoré formálne neboli súčasťou strany. R. 1919 vedenie boľševikov v Rusku vyhlásilo, že sa nesmú

⁴ „Morálny kapitál je morálna prestíž ...v užitočnej službe.“ (KANE, J. *The Politics of Moral Capital*, Cambridge : CUP, 2004, s. 7.)

⁵ „Marxizmus-leninizmus ako prvý riešil otázku kultúry, jej sociálne historického obsahu vedecky, lebo stanovil závislosť duchovnej činnosti ľudí na podmienkach materiálneho života spoločnosti, na charaktere spoločenského a štátneho zriadenia. ...spôsob výroby materiálnych statkov podmieňuje sociálny, politický a duchovný život vôbec.“ (ROZENTAL, M. – JUDIN, P. *Stručný filozofický slovník*, heslo ‚kultura‘, Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1955, s. 235.)

⁶ „...najvyšším kritériom morálky pre marxizmus je spoločenskosť (общественность). Je možné, že spoločenskosťou, sociálnosťou sa aj bude nazývať to, čo sa doteraz volalo – morálkou.“ (ЛУНАЧАРСКИЙ, А. В. *Мораль с марксистской точки зрения*, Sevastopol : Proletarij, 1925, s. 28)

⁷ „Každá trieda si vypracúva svoju osobitnú morálku, svoje predstavy o dobre a zle.“ (KONSTANTINOV, F. V. (ed) *Základy marxisticko-leninskej filozofie*, Bratislava : Nakladateľstvo Pravda, 1975 s. 391)

⁸ Tamže, s. 392

⁹ VOSTRIKOV, A. V. a kolektív *Dialektický materializmus*, Bratislava : Pravda, 1974, s. 217.

¹⁰ PACHMAN, L. *Boha nelze vyhnat*, Praha : Vyšehrad, 1990, s. 31.

¹¹ FUKUYAMA, F. *The End of History and the Last Man*, s. 30.

¹² PACHMAN, L. *Boha nelze vyhnat*, s. 49.

¹³ DJILAS, M. *The New Class*, London : Thames and Hudson, 1957, s. 38, 81-82.

zamieňať funkcie strany s úlohami sovietskych. V praxi však od začiatku sa strana stala priamou súčasťou byrokratického systému a jej členovia podliehali viac politickému vedeniu strany ako svojim vlastným nadriadeným. V riadení štátu a spoločnosti sa vyvinula dvoj- až trojvrstvová „legislatíva“. Jeden druh zákonov bol určený pre zahraničie. Tieto zákony zabezpečovali ľudské práva a občianske slobody zakotvené v dokumentoch OSN alebo neskôr v Helsinkách r. 1975. Podľa nich bolo v komunistickom bloku všetko veľmi demokratické a slobodné.

Druhý typ legislatívy, ktorý upresňoval spomenuté slobody, bol určený pre občanov vlastnej krajiny. Tu sa kládol dôraz na vedenie spoločnosti komunistickou stranou. Propaganda robila všetko pre to, aby dokázala, že totalita (toto slovo sa nepoužívalo) jednej strany je kompatibilná s demokraciou a slobodou myslenia.

Existovala však aj tretia úroveň „legislatívy“, ktorá bola určená len pre stranícky aparát a verejne ani nebola prístupná. Mohlo ísť dokonca len o ústne rozhodnutia, ktoré nebolo možné vystopovať písomne doložiť. Toto ukrývané rozhodovanie totalitnej strany bolo vlastne najdôležitejšie a spôsobom orwellovského „doubletalk“ prekladané do stráviteľného slovníka tzv. „ľudovej demokracie“. Takýto programovo anti-transparentný prístup k štátnej politike a riadeniu verejných vecí má samozrejme následky aj po jeho proklamovanom zrušení.

Po zmene politického a ekonomického systému sa inštitucionalizovaná stranícka korupcia preliala do nových štruktúr v navyknutých (predtým „triednych“) postojoch a pragmatických (predtým „marxistických“) etických konaniach. Nečudo, že „vnímanie korupcie je rozšírené v celom regióne.“¹⁴ Organizácia *Transparency International* v správe z r. 2003 konštatuje: „Prenos komunistických praktík kombinovaných s novými majetkovými príležitosťami robia korupciu hlavnou hrozbou pre vládu zákona v post-komunistických krajinách...“¹⁵ Podľa tej istej organizácie bolo Slovensko r. 2016 na 54. mieste vo svetovom rebríčku Indexe vnímania korupcie.¹⁶ (Pre porovnanie, Česká republika sa umiestnila na 47. mieste, Poľsko na 29. a Rumunsko na 57. mieste.)

Problém korupcie sa netýka len politiky, ale zahŕňa celkový etický problém spoločnosti.¹⁷ Historik Arnold Toynbee vidí za každým úpadkovým rozdelením spoločnosti schizmu v samotnej duši človeka.¹⁸ Ak teda chceme liečiť post-komunistickú schizmu, potrebujeme sa venovať ľudskej mysli a kultúre etických postojov. Václav Havel ešte za totality povedal: „Duchovná obroda, ako ju ja chápem (svojho času som ju nazval ‚existenciálnou revolúciou‘) nie je niečím, čo nám jedného dňa spadne z nebies do lona, alebo čo nám prinesie nový Mesiáš. Je to úloha, pred ktorou stojí každý človek a v každom okamihu. ‚Niečo s tým urobiť‘ môžeme a musíme všetci a teraz a tu, nikto to za nás neurobí a na nikoho teda nemôžeme čakať.“¹⁹

Dušu človeka lieči viera v Ježiša Krista a dáva mu odvahu robiť to, čo nikto za nás neurobí... Je však potrebné, aby sa kresťania v podmienkach demokracie naučili kompetencie občana aj kompetencie subjektu.²⁰ Otázkou je ako môže k rekonštrukcii morálnej kultúry prispieť evanjelická teológia.

EVANJELIKALIZMUS A SPOLOČNOSŤ

Francúzsky historik Elie Halévy (1870-1937) vyslovil často citovanú – a často spochybňovanú –

¹⁴ KLINGEMANN, H.-D. – FUCHS, D. – ZIELONKA, J. *Democracy and Political Culture in Eastern Europe*, Milton Park : Routledge, 2006, s. 326.

¹⁵ ROSE, R. *Corruption and trust in the New Europe and New Russia Barometers*. In: *Transparency International Global Corruption Report 2003*, London : Pluto Press, 2003, s. 278.

¹⁶ https://www.23degree.org/blog/corruption-perceptions-index-2016/?gclid=Cj0KCQjw4eXPBRcARIsADvOjY2MXNPnuwP99PgS7mJfaoIrTZRe6VF27LCtJrFEIpCZ1c4WtiiovAmIaAo1uEALw_wcB [1.11.2017]

¹⁷ „Nielen fundamentálne otázky politiky, ale aj aktuálny politický vývoj je stále viac diskutovaný v morálnych kategóriách.“ (DEICHMANN, C. *Der neue Bürger*, Wiesbaden : Springer, 2015, s. 9.)

¹⁸ „Schizma v duši ľudských bytostí je v pozadí každej schizmy, ktorá sa prejavuje na povrchu spoločnosti a je spoločným podkladom pre špecifickú rolu každého z účastníkov na spoločenskej činnosti...“ (TOYNBEE, A. *A Study of History*, London : Oxford University Press, 1960, s. 429.)

¹⁹ HAVEL, V. *Dálkový výslech*, Praha : Melantrich, 1989, s. 15.

²⁰ MILLER, W. L. – GRODELAND, A. B. – KOSHECHKINA, T. Y. *A Culture of Corruption?*, Budapest : Central European University Press, 2001, s. 6.

tézu, že evanjelikálne náboženstvo, osobitne metodizmus,²¹ zachránil Anglicko pred vypuknutím násilnej sociálnej revolúcie, aká sa odohrala na konci 18. st. vo Francúzsku. Napísal: „...metodizmus bol protielikom na jakobinizmus a slobodná organizácia siekt bola základom sociálneho poriadku v Anglicku“.²²

Evanjelikalizmus

Prv, ako sa budeme kriticky venovať tejto otázke, je namieste charakterizovať, čo máme na mysli pod pojmom *evanjelikalizmus*: „Evanjelikálne náboženstvo je populárne protestantské hnutie, ktoré existuje v Británii od tridsiatych rokov osemnásteho storočia. Nie je možné stotožniť ho so žiadnou jednou kresťanskou denomináciou, keďže ovplyvnilo jestvujúce cirkvi počas 18. st. a v neskorších rokoch generovalo mnohé ďalšie. ... jestvuje spoločné jadro, ktoré ostáva pozoruhodne konštatné vo všetkých storočiach. Konverzionizmus, aktivizmus, biblicizmus a krucicentrizmus formujú definujúce atribúty evanjelikálneho náboženstva“²³

V slovenskom prostredí sa toto slovo pomaly, hoci s problémami,²⁴ udomácňuje. V Krátkom slovníku slovenského jazyka (2003) vôbec nie je uvedené a v *Slovníku súčasného slovenského jazyka* z r. 2006 je chybné definované ako „príslušník protestantských spoločenstiev baptistov a metodistov“.²⁵ Jeho používanie na označenie špecifického typu kresťanskej viery a zbožnosti môžeme vystopovať k práci českého historika Rudolfa Řičana, ktorý použil český pojem „evangelikalismus“ pre označenie duchovného obrodzenia v Británii osemnásteho storočia v zmysle „...obratu k radostnému evangeliu o spasení... Starý ideál západní reformace podřídít všechen svět panství Ježíše Krista tu ožil, proteplen vroucím pojetím evangelia o spasení hříšníků“. Řičan zároveň konštatuje, že „evanjelikalizmus ...naprosto nebol vypočítaný na uchlácholenie biedy chudobných“²⁶ Dnes je svetový evanjelikalizmus reprezentovaný *Lausannským hnutím*.²⁷

Kritika a podpora Halevyho tézy

Proti Halevyho téze stojí značná opozícia. Uvedme napr. tvrdenie britského marxistického historika Erica Hobsbawma (1917-2012), podľa ktorého pripisovať metodizmu imunitu Británie voči revolúcii, ako bola v Francúzsku, je omyl. Zdôvodňuje to zameraním revivalizmu na morálne a náboženské kampane, zahraničnú misiu a agitáciu proti otrokárstvu a alkoholizmu. „Nové sektárstvo metodistického typu bolo antirevolučné,“ preto mu, podľa Hobsbawma nemožno pripisovať politický vplyv.²⁸ Takéto uvažovanie je však typicky marxistické. Hobsbawm ako marxista považuje pietistickú morálku automaticky za samospravodlivú, neintelektuálnu, ktorej nevyhnutným sprievodcom je pokrytectvo.²⁹ Náboženstvo pre marxistu je už z definície nevedecké a spiatočnicke. Engels ho vyhlásil sa „fantastické odzrkadlenie (*Widerspiegelung*) vonkajších síl v hlavách ľudí“.³⁰ V spoločnosti „...malo vždy reakčnú úlohu ...napomáhalo utláčaniu pracujúcich ...bolo a je nezmieriteľným nepriateľom pokroku a vedy“.³¹ Je vcelku pochopiteľné, že z hľadiska takéhoto svetonázoru nie je možné pripísať pôsobeniu náboženskej viery žiadny pozitívny politický, či hospodársky vplyv.

Ako vidno, od teológie (obzvlášť konzervatívnej, ako je evanjelikálna) sa v duchu marxistickej filozofie sotva čaká zdroj sociálnych reforiem – a to nielen na východe. Podľa marxizmu je

²¹ „V Británii bolo hnutie známe ako evanjelikálne alebo metodistické prebudenie (pojmy boli zameniteľné).“ (SKEVINGTON WOOD A. *Awakening*. In: DOWLEY, T. *The History of Christianity*, Oxford : A Lion Handbook, 1992, s. 436.)

²² HALEVY, E. *England in 1815*, London : Ernest Benn, 1949, s. 590.

²³ BEBBINGTON, D. W. *Evangelicalism in Modern Britain*, London : Routledge, 1989, s. 1, 4.

²⁴ „Evanjelikáli sú vnímaní s odporom (*disliked*) viac ako ktorýkoľvek segment obyvateľstva s výnimkou prostitútok“ (COBIA, D. *The Complete Idiot's Guide to Evangelical Christianity*, New York : Alpha Books, 2007, s. 4.) Takýto postoj k evanjelikalom je pravdepodobne hlavne americkým javom, ale prostredníctvom filmov a populárnych amerických programov sa rýchlo šíri do celého sveta.

²⁵ BUZÁSSYOVÁ, K. – JAROŠOVÁ, A. (ed.) *Slovník súčasného slovenského jazyka*, Bratislava : VEDA, 2006.

²⁶ ŘIČAN, R. *Od úsvitu reformace k dnešku*, Praha : YMCA, 1947, s. 284

²⁷ <https://www.lausanne.org/> (20.11.2017)

²⁸ HOBBSAWM, E. *The Age of Revolution 1789-1848*, New York : Vintage Books, 1996, s. 227.

²⁹ Tamže. s. 187.

³⁰ KARL MARX FRIEDRICH ENGELS *Werke 20*, Berlin : Dietz Verlag, 1962, s. 294.

³¹ ROZENTAL, M. – JUDIN, P. *Stručný filosofický slovník*, heslo „náboženství“, s. 328-329.

náboženstvo akousi pasívnou, či netvorivou súčasťou kultúry.³² Pod vplyvom štátnej ateistickej propagandy sa v spoločnosti vypestoval implicitný názor, že kritika kapitalizmu a sociálnej nespravodlivosti vôbec, patrí len marxisticky zmýšľajúcim filozofom a politikom. V skutočnosti nespravodlivé vzťahy medzi zamestnancami (v marxistickom pojmosloví „robotnícka trieda“ alebo „proletariát“) a majiteľmi podnikov („kapitalisti“) zožali kritiku od mysliteľov ako bol napr. Alexis Tocqueville (1805–1859) alebo od pápežov Leva XIII. (1878–1903) alebo Pia XI. (1922–1939).³³

Na podporu Halevyho tézy uveďme aspoň niekoľko príkladov: Zakladateľ Armády spásy, metodista William Booth, bol nielen súcitný, ale aj praktický kresťan. Napísal: „...hoci sa snažíme nakŕmiť hladných, obliecť nahých a poskytnúť prístrešok pre ľudí bez domova, viac sa snažíme o obnovenie srdca a života, čo je podstatné pre ich budúce šťastie a blaho. No ani na moment nebude dovolené žiadne nútenie pokiaľ ide o náboženstvo.“³⁴ Podobne spájal vieru s aktivizmom anglikánsky evanjelikál William Wilberforce, ktorý v parlamente vybojoval zrušenie britského otrokárstva: „...všetky pokusy udržiavať, a čo viac, oživiť, upadajúcu vec morálky budú márne, ak nedokážete v nejakej miere obnoviť väčšiu silu evanjelikálneho kresťanstva.“³⁵ O americkom evanjelikalizme možno povedať, že mal veľký politický vplyv, povzbudzoval k občianskej zodpovednosti a účasti na politickom dianí. Formoval vzťah k politickým stranám, platformám a programom. Takto pripravoval politickému daniu „obeživo“.³⁶

Možnosti evanjelikalizmu v post-komunistickej rekonštrukcii

Najlepšie charakteristiky evanjelikalizmu pochádzajú z historických prác. Ako sme videli vyššie, David Bebbington v dejinách britského evanjelikalizmu uvádza štyri typické znaky: (1) konverzionizmus, (2) biblicizmus, (3) krucicentrizmus a (4) aktivizmus. Treba hneď poznamenať, že intenzita, či „kvalita“ Bebbingtonových kategórií je jasne pozorovateľná a spoločensky účinná v obdobiach duchovných prebudení. Kriticky treba povedať, že súčasný evanjelikalizmus v našej kultúre sa často k týmto hodnotám hlási síce úprimne, ale zatiaľ málo účinne. Toto však nevyklučuje možnosť obnovy a aplikácie evanjelikalizmu podľa inšpirujúcich historických vzorov. Dejiny kresťanstva je možné vidieť ako striedanie úpadku a obnovy skutočného „náboženstva srdca“. Z tohto hľadiska je post-komunistickej rekonštrukcia výzvou pre evanjelikálov vrátiť sa k svojmu dedičstvu, ako ho vidíme v Británii a Amerike osemnásteho a devätnásteho storočia, keď bol metodizmus-evanjelikalizmus skutočnou revolúciou a viedol k transformácii vo všetkých oblastiach života spoločnosti.³⁷

Vychádzam z presvedčenia, že historické teologicko-praktické dôrazy evanjelikálneho kresťanstva môžu v novej dejinnej situácii post-komunistickej rekonštrukcie zohrať analogickú úlohu, akú mali v Británii osemnásteho storočia. Tomuto nasvedčujú aj výsledky aktuálnych prieskumov vo východnej Európe, ktoré hovoria, že protestantizmus má pozitívny vplyv na úroveň korupcie v post-komunistických krajinách.³⁸ Použijeme teda Bebbingtonovu analýzu evanjelikalizmu a uveďme príklady ako je možné aplikovať jeho štyri charakteristické črty na následky totalitného systému stále prežívajúce v politickej kultúre Východnej Európy.

³² Podľa marxizmus „Kultúra zahŕňa dva druhy činnosti: reproduktívnu, obnovujúcu, kopírujúcu už dosiahnuté a tvorivú, vytvárajúcu niečo nové a originálne. Náboženstvo je v základe späté s reproduktívnym elementom duchovnej kultúry.“ (KOLEKTÍV AUTOROV *Ateistický slovník*, heslo ‚kultúra a náboženstvo‘, Bratislava : Pravda, 1984, s. 298.)

³³ KELSO, L. O. – ADLER, M. *The Capitalist Manifesto*, New York : Random House, 1958, s. 5

³⁴ BOOTH, W. *In Darkest England and the Way out*, London : International Headquarters of the Salvation Army, s. 140.

³⁵ WILBERFORCE, W. *A Practical View of the Prevailing Religious System*, Glasgow : William Collins, 1837, s. 392.

³⁶ (1.11.2017)

³⁷ „...wesleyanizmus v najlepšom slova zmysle bol, je a má byť revolúciou ...je to *revolúcia*, ale nie *rebélie*.“ (WYNKOOP, M. B. *John Wesley: Christian Revolutionary*, Kansas City : Beacon Hill Press, 1970, s. 13, 14.)

³⁸ „Protestantská tradícia bola významne a robustne spojená s nižšou vnímanou korupciou, nižším bremenom úplatkárstva a nižším vnímaním korupčných prekážok.“ (TREISMAN, D. *Postcommunist Corruption*. In: FIDRMUC, J. – CAMPOS, N. (eds.), *Political Economy of Transition and Development*, Boston : Kluwer, 2003, pp.219.)

Konverzionizmus a post-marxistická spoločenská lož

„Jednou z podstatných charakteristických črt totalitných režimov v komunistickej Európe bola ich snaha vzbudzovať vo verejnosti vzájomnú nedôveru.“³⁹ Václav Havel v otvorenom liste Gustávovi Husákovi charakterizoval politický systém ako „...založený na strachu a apatii, ktorý zaháňa človeka do brloha holého hmotného živobytia a ponúka mu - ako hlavný princíp jeho komunikácie so spoločnosťou – pretváрку...“⁴⁰ Kultúrne návyky nie je možné vymeniť tak rýchlo, ako zmeniť pravidlá politického, či ekonomického systému. Nedôvera a lži sú naďalej prekážkou ozdravenia spoločenskej atmosféry, hoci sa prejavujú v iných štruktúrach.

Ak je však „lož nesmrteľnou dušou komunizmu“, ako to povedal poľský filozof Leszek Kolakowski,⁴¹ tak radikálna pravdivosť je podstatou kresťanskej konverzie, v Novej zmluve nazývanej aj pokáním (μετάνοια – zmena zmysľania). Metanoia vyžaduje priznanie hriechov pred Bohom a reštitúciu škôd ľuďom (tam kde je to možné). Toto sa nedeje pod hrozbou zákona a trestu, ale pod tlakom svedomia. Zvyčajne si všímame významné a vplyvné osobnosti, ktoré svojou kresťanskou konverziou vypôsobili veľké zmeny vo svojom prostredí. Pre ozdravenie kultúry zvykutej na pretváрку a „dvoj-reč“ (orwellovský *doubletalk*) je dôležitejšie ovplyvniť „bežného“ človeka v jeho každodennej existencii, aby mal kresťanskú odvahu žiť podľa pravdy v dôvere v realitu Božej spásy.

Biblicizmus a krátkodobý zisk v post-komunistickom kapitalizme

Evanjelikálny biblicizmus, ktorý je pokračovateľom wesleyánskej tradície, nie je obyčajným textualizmom („veršíkovanie“), ktorý má na všetko biblický citát. Bibliu číta ako veľkolepý návod na záchranu v zmysle Wesleyho slov: „...som bytosťou, ktorá je tu len na jeden deň, idem životom ako keď šíp letí vzduchom – som duch, ktorý prišiel od Boha a navracia sa k Bohu a vznáša sa nad veľkou priepasťou. O niekoľko chvíľ ma už nebude vidieť a padnem do nezmeniteľnej večnosti! Chcem vedieť jednu vec – cestu do neba; ako pristáť v tom šťastnom prístave. Boh sám sa sklonil, aby mi ukázal cestu. Zapísal to do knihy. Za každú cenu, daj mi tú knihu! Mám ju – tu je poznanie, ktoré mi postačuje. Daj aby som bol *homo unius libri*.“⁴² Wesleyho vzťah k majetku bol veľmi realistický. V kázni *Používanie peňazí*⁴³ vyzýva: „Získaj, koľko môžeš! Ušetri, koľko môžeš! Rozdaj, koľko môžeš!“ a prvé dve zásady sú tu kvôli tretej.

Snaha rýchlo zbohatnúť viedla k zneužitiu privatizácie, k „tunelovaniu“, ekonomickej nerovnosti a nezamestnanosti. Noví majitelia vychovaní na marxistickej propagande nemali žiadny vzťah vernosti firemnej značke, ani ohľad na vzdialenejšiu budúcnosť štátu, či národa. Z náboženského hľadiska sa tu ozýva marxistické satirické vyjadrenie „nebo prenecháme vrabcom“. Proti sile akoby všadeprítomnej korupcie a pocitu slabosti stavia evanjelikalizmus eschatologický rozmer ľudského bytia, ktorý John Wesley vyjadril slovami „som duch, ktorý prišiel od Boha a navracia sa k Bohu“. Max Weber ukazuje, ako metodizmus napriek tomu, čo nazýva „asketizmom“ viedol k ekonomickej prosperite.⁴⁴

Krucicentrizmus a konformizmus

Každý totalitný systém sa bojí akéhokoľvek, nielen politického, non-konformizmu.⁴⁵ Opakovanie politických fráz a hesiel bolo nudné a vzdialené realite. Bolo však jedinou cestou ku kariére a lepšiemu postaveniu. Václav Havel to označil za otvorené podplácanie.⁴⁶ Konformizmus je cesta ľahšieho odporu. V post-komunistickej demokracii preberá formu „politckej korektnosti“, ale naďalej zotráva pri nedôvere k individuálnej iniciatíve.

Krucicentrizmus je teologický princíp, ktorý do centra života a viery kladie Kristov kríž (*crux*) ako zmierčiu obeť prinesenú za človeka z Božej iniciatívnej lásky. Zároveň je výzvou k obetavému nasledovaniu, ktoré má odvahu nasadiť pri nasledovaní Krista život. Význam ukrižovania je paradoxný,

³⁹ MARKOVA, I. *Trust and Democratic Transition in Post-Communist Europe*, Oxford : OUP, 2006, s. 9

⁴⁰ HAVEL, V. *Prezident v Bratislave*, Bratislava : ARCHA, 1990, s. 9.

⁴¹ Často citované na internete. TISMEANU, V. *The Devil in History*, Berkeley : University of California Press, 2012, s. 190.

⁴² WESLEY, J. *Wesley's Standard Sermons I*, London : The Epworth Press, 1951, s. 31-32.

⁴³ WESLEY, J. *Wesley's Standard Sermons II*, s. 309.

⁴⁴ WEBER, M. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*, Wiesbaden : Springer, 2016, s. 118-119.

⁴⁵ Sovietska denná politická tlač bola „...monotónna a konformistická“. (BERLIN, I *The Soviet Mind*, Washington : Brookings Institutions Press, 2004, s. 2.)

⁴⁶ HAVEL, V. *Prezident v Bratislave*, s. 7.

takže sám apoštol, ktorý ho zvestuje, vyhlasuje, že je „...bláznovstvom pre tých, čo idú do záhuby (1Kor 1,18).

Evanjelikálne posolstvo o kríži a nasledovaní je paradoxne výzvou k poddanej poslušnosti, a zároveň k nekonformnej odvahe. Pochopiteľne, že komunikácia so sekulárnou historiografiou tu viazne – jedna strana vidí v evanjelikálnom metodizme osemnásteho storočia „anglickú verziu demokratickej revolúcie“,⁴⁷ druhá strana tu vidí „kult lásky, ktorá sa bojí účinného vyjadrenia lásky v sexualite alebo sociálnej forme, ktorá vyruší autority“.⁴⁸ Tým presvedčivejšie je konštatovanie toho istého autora, že „...metodizmus oboznámil nižšie triedy s pôsobením v združeníach, tvorbou vlastných pravidiel riadenia, zhromažďovaním fondov a komunikáciou z jednej strany krajiny na druhú...“⁴⁹ Nasledovanie Krista nevolá po vzbure, napriek tomu svojim nekonformným praktickým obsahom formuje občianske postoje nevyhnutné pre fungujúcu a stabilnú demokraciu.

Aktivizmus a občianska pasivita

Komunistický systém vypestoval v ľuďoch prehnaného spoliehania na štát,⁵⁰ čo viedlo k pasivite a nedostatku politickej a spoločenskej iniciatívy. Evanjelikalizmus, ktorý v 18. a 19. st. bol významnou silou pôsobiaceou v prospech sociálnych reforiem,⁵¹ sa v sporoch s liberálnou teológiou vzdal agendy sociálnych reforiem a obzvlášť v Spojených štátoch nadobudol formu fundamentalizmu. Po Druhej svetovej vojne zaznela výzva k návratu v knihe C. F. H. Henryho *The Uneasy Conscience of Modern Fundamentalism*. Napísal: „Ne-evanjelikáli obviňujú protestantských fundamentalistov, že nemajú žiadny sociálny program, ktorý by volal k praktickému útoku na známe problémy sveta.“⁵² Súčasné evanjelikálne hnutie pod názvom „Lausannské hnutie“ spája zvestovanie evanjelia a sociálny aktivizmus vo svojich dokumentoch, ale hlavne v mnohých sociálnych a politických iniciatívach v prospech zlepšenia sociálnych pomerov v spoločnosti. Tretí lausannský kongres o svetovej evanjelizácii charakterizoval kresťanskú misiu ako „...evanjelizáciu, svedectvo o pravde, učenie, pôsobenie v prospech mieru, sociálnu angažovanosť, etickú transformáciu, starostlivosť o stvorenie, premáhanie síl zla, vyhánanie démonických duchov, uzdravovanie nemocných, utrpenie a vytrvalosť v prenasledovaní. Všetko robíme v mene Kristovom a všetko musí byť vedené a zmocnené Svätým Duchom“.⁵³

ZÁVER: „SÚBOJ DISKURZOV“ A EVANJELIKÁLNA TEOLÓGIA

V postmodernom súboji diskurzov, kde sa navzájom obsahy diskurzov vylučujú, ale zároveň sa vyzývajú k tolerancii, sa evanjelikálna teológia môže presadiť len „dôkazom Ducha a moci“ (1Kor 2,4). Predpovedaný *štvrtý človek*, „ktorý už nereaguje na žiadnu duchovnú výzvu“⁵⁴ sa nezrodil, a zdá sa, že sekularizácia sa neukázala ako „oslobodenie človeka od náboženského a metafyzického poručníctva“.⁵⁵ Skôr ho vydala napospas najrôznejším spirituálnym prúdom, ktoré obnovujú starodávne pohanské uctievanie prírody, alebo „vedecké“ podanie spirituality, za ktorým sa ukrýva moc zla.⁵⁶

V situácii, kde sa diskurzy navzájom logicky vylučujú, a zároveň sociologicky tolerujú, či

⁴⁷ SEMMEL, B. *The Methodist Revolution*, New York : Basic Books 1973, s. 7.

⁴⁸ THOMPSON, E. P. *The Making of the English Working Class*, London : Penguin Books, 1991, s. 40.

⁴⁹ Tamže, s. 42.

⁵⁰ FUKUYAMA, F. *Trust, the Social Virtues and the Creation of Prosperity*, New York : The Free Press, 1996, s. 40.

⁵¹ Pripomeňme prácu lorda Shaftesburyho (1801-1885), prezidenta Evanjelikálnej aliancie, ktorý dosiahol významné sociálne reformy v prospech robotníkov v továrňach.

⁵² HENGRY, C. F. H. *The Uneasy Conscience of Modern Fundamentalism*, Grand Rapids : Eerdmans, 1997, s. 16.

⁵³ *The Cape Town Commitment*, <https://www.lausanne.org/content/ctc/ctcommitment> (19.11.2017)

⁵⁴ MISKOTTE, K. *When the Gods Are Silent*, New York : Harper and Row, 1967, s. 1.

⁵⁵ COX, H. *The Secular City*, New York : The Macmillan Company, 1971, s. 15.

⁵⁶ C. S. Lewis vyjadril tento posun vedy v *Screwtape Letters* slovami staršieho démona: „Mám veľkú nádej, že sa naučíme ako emocionalizovať a mytologizovať ich vedu do tej miery, že sa do nej vkradne viera v nás (hoci nie pod týmto menom), ale ľudská myseľ zároveň ostane zavretá pred vierou v Nepriateľa. Životná sila, uctievanie sexualit a niektoré aspekty psychoanalýzy sa môžu ukázať ako užitočné.“ (LEWIS, C. S. *The Screwtape Letters*, Toronto : HarperCollins, 1996, s. 31.)

dokonca uznávajú, je dôležité „praktizovať pokoru a spoluprácu, aby bolo možné dosiahnuť najlepšie dosiahnuteľné ciele pre dobro spoločnosti“.⁵⁷ Dejiny evanjelikalizmu realizáciu takých cieľov poznajú.

⁵⁷ *For the Health of the Nation* – *An Evangelical Call to Civic Responsibility* (2004)
<http://transformmn.org/wp-content/uploads/2014/01/NAE-For-the-Health-of-the-Nation-Public-Policy.pdf>
(2.11.2017)